

Skriftlig innspill utdannings- og forskningskomiteen om Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2023-2032 Meld. St. 5 (2022-2023) fra Juristforbundet

Den reviderte langtidsplanen adresser store samfunnsutfordringer, men tar i liten grad opp truslene mot demokratiet og rettssamfunnet. Den er så godt som taus om sosial ulikhet og utenforskap, som både kan skapes og forhindres gjennom rettslig regulering. Kontinuitet i forskningspolitikken er selvfølgelig et gode. Behovet for forskning på rettsvitenskap har gjennom mange år blitt underkjent. Men når terrenget de senere årene er totalt forandret så blir det et paradoks at langtidsplanen fortsatt er så godt som taus om jussens og rettsvitenskapens betydning for å sikre demokratiet og rettsstaten internasjonalt og i Norge. Vi styrer samfunn gjennom lover og regler, og da må vi også forske på disse rettsreglene.

Verktøy som forutsetning for å nå politiske mål

Jussens og rettsvitenskapen har flere formål. Den er et verktøy som fungerer som en **forutsetning** for å nå alle de ulike politiske målene som settes for innovasjon og konkurransevne, sikring av velferdstjenester til innbyggerne, inndekning av statens inntekter gjennom skatter og avgifter og det utvidede bærekraftsbegrepet. Siden Maktutredningen ble fremlagt i 2003 har samfunnet i stadig større grad blitt rettsliggjort. Eksempelvis skjer utvidelsen av velferdsstaten gjennom stadig flere plikter for det offentlige og med individuelle rettigheter for den enkelte. Globale megatrender som migrasjon, klimaendringer, digitalisering, økonomiske nedgangstider og økt konfliktnivå påvirker rammene Norge har for fremtidig regelverksutforming. Og hvor det foreligger svært lite rettsvitenskaplig forskning. Et dagsaktuelt eksempel for Norges del er sanksjonsforskriften i forbindelse med Russlands okkupasjon av Ukraina. Da Norge ikke er medlem av EU, må Norge og alle enkeltmennesker og næringsdrivende håndtere utformingen og tolkningen av dette i direkte møte med Russland. Regelverket er svært komplekst, endres jevnlig og skaper betydelige utfordringer også for større norske selskaper som sliter med å forstå de juridiske implikasjonene for sin virksomhet. I mangelen på at det forefinnes oppdatert forskning om temaet, øker behovet for advokattjenester. For dem som har råd til det.

Innbyggernes rettssikkerhet

Jussen og rettsvitenskapens andre hovedformål er å sikre innbyggernes **rettssikkerhet**. Rettssikkerhet er en helt grunnleggende forutsetning for innbyggernes tillit. Rettsstaten er under press utenlands, men også i Norge. Mens trenden over lang tid har vært større global spredning av demokratisk styresett og institusjoner, går utviklingen i feil retning i stadig flere land. I Norge har vi fått en lang rekke eksempler på hvor galt det kan gå. Det være seg NAV-skandalen, de mange fellende dommene i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i barnevernssaker og i den senere tid flere straffesaksskandaler. Domstolene spiller en stadig mer perifer rolle i å kontrollere forvaltningens vedtak overfor innbyggerne. I stedet har lovgiver opprettet tallrike klagenemnder som avgjør titusener av saker hvor nesten ingen går videre til domstolene. Hver for seg kan det være rasjonelle grunner til å opprette nemnder, men det skjer uten en overordnet vurdering og uten å diskutere hvordan viktige avgjørelser flyttes ut av domstolene. Når vi skriver 2022 har antallet lover og regler blitt flere og flere og stadig mer kompliserte for folk å forstå. Mens antallet som kan få bistand til rettshjelp har blitt færre og færre. Rettshjelp er ikke bare et nødvendig sosialpolitisk redskap, men **forutsetningen** for at alle skal få den retten de har krav på. Forskning på effekten av rettshjelp til dem som får er ikke tilgjengelig.

Nærmere 50 % av norske kommuner har ingen ansatte jurister. Samtidig skal kommunene fordele velferdsgoder og sikre at barnevern, helse og omsorg, personvern, oppvekst og utdanningslovgivningen følges. Myndighetene har ingen samlet oversikt eller utredet hva dette kan innebære av svikt i rettssikkerhet for innbyggerne. Under korona-epidemien ble det utformet en mengde regelverk på knapp tid med svært inngripende tiltak overfor innbyggerne. Ren rettsvitenskaplig

forskning om dette finnes knapt. Vi vet at neste pandemi kommer, men ikke når, og da må vi stå bedre rustet når det skal utarbeides regelverk på kort tid med store ringvirkninger for enkeltpersoner og næringsliv.

Datasystemer som tar i bruk kunstig intelligens vil i økende grad prege våre hverdagsliv fremover og skape ytterligere press mot rettsstaten. Vi kommer til å se stadig flere juridiske, teknologiske og etiske problemstillinger hvor potensialet for betydelig samfunnsgevinst må veies opp mot grunnleggende personvern hensyn. Det skaper stort behov for at både fremtidens og nåværende jurister **selv** må ha en grunnleggende forståelse for teknologien og hvilke muligheter og begrensninger som ligger i lovverket for å regulere og legge til rette bruken av denne. Rettsvitenskaplig forskning om hvordan digitaliseringen påvirker rettssamfunnet, rettsstaten og innbyggerne finnes knapt.

Oppsummering og forslag til prioritering

Langtidsplanen nevner juridisk forskning litt spredt rundt i dokumentet. Dette uten tydelig å adressere hvordan rettsstaten og demokratiet forvitrer internasjonalt og som Norge påvirkes av eller påfører seg selv ved manglende forskning og kunnskap om dette. Vi ønsker at jussens avgjørende rolle for fremtidig kunnskapsutvikling både i policydokumenter, programutvikling og i den interne samtalen på UH-institusjonene gjøres eksplisitt knyttet til dette.

Vi foreslår derfor at den ene tematiske prioriteringen endres til:

Rettsstat, demokrati, tillit og fellesskap